

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه ریزی

گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته جغرافیا- برنامه ریزی روستایی

تحلیلی بر توسعه روستایی با تأکید بر بخش کشاورزی

(مطالعه موردی: مناطق روستایی شهرستان ازنا)

استاد راهنما:

دکتر احمد تقدیسی

استاد مشاور:

دکتر مسعود تقوایی

پژوهشگر:

محمدرضا بسحاق

مرداد ماه ۱۳۹۰

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات
و نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه اصفهان است.

دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه ریزی

گروه جغرافیا و برنامه ریزی روستایی

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی جغرافیا و برنامه ریزی روستایی
آقای محمدرضا بسحاق تحت عنوان

تحلیلی بر توسعه روستایی با تأکید بر بخش کشاورزی
مطالعه موردی: مناطق روستایی شهرستان ازنا

در تاریخ ۱۳۹۰/۵/۲ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه‌ی عالی به تصویب نهایی رسید.

۱- استاد راهنمای پایان نامه: دکتر احمد تقدیسی با مرتبه‌ی علمی استادیار امضاء

۲- استاد مشاور پایان نامه: دکتر مسعود تقوایی با مرتبه‌ی علمی دانشیار امضاء

۲- استاد داور داخل گروه: دکتر حمید برقی با مرتبه‌ی علمی استادیار امضاء

۳- استاد داور خارج از گروه: دکتر نصرالله حسین پورافکاری با مرتبه‌ی علمی دانشیار امضاء

امضای مدیر گروه

سپاسگذاري

حمد و سپاس فراوان نثار خداوند متعال که همواره توکل و یاد او گره گشای کارهاست. نگارنده در این رساله وامدار عزیزانی است که معلومات و دانش خود را در اختیار او گذاشته اند.

از استاد موقر جناب آقای دکتر احمد تقدیسی که در تمامی مراحل انجام این اثر به بنده کمک کرده اند کمال تشکر و قدردانی را دارم، همچنین از آقای دکتر مسعود تقوایی که همواره با راهنمایی‌هایشان یاری رسان بنده بوده اند کمال تشکر را دارم. در پایان از دکتر سید هدایت الله نوری که اولین مباحث توسعه و کشاورزی پایدار را به من آموخت نهایت سپاس را دارم. امیدوارم این عزیزان در پناه خداوند مهربان همیشه شاد و موفق و سربلند باشند.

تقدیم به

پدرم و مادرم

و تمامی خانواده عزیزم

چکیده

امروزه بسیاری از محققان و دانشمندان، توسعه کشاورزی را به مثابه استراتژی و راهبرد اصلی توسعه روستایی قلمداد کرده و معتقدند که کشاورزی به عنوان منبع اصلی تأمین درآمد و فرصت‌های اشتغال، نقش اساسی در توسعه روستایی ایفا می‌کند. از اینرو هدف از مطالعه حاضر تحلیل و ارزیابی توسعه روستایی با توجه به وضعیت بخش کشاورزی است که به صورت مطالعه موردی در مناطق روستایی شهرستان ازنا صورت گرفته است. روش تحقیق در این بررسی از نوع توصیفی-تحلیلی و پیمایشی بوده که با استفاده از جمع آوری آمار و اطلاعات از طریق روش‌های میدانی بدست آمده است. جامعه آماری این تحقیق سرپرستان خانوارهای روستایی تمامی روستاهای شهرستان ازنا می‌باشد که با استفاده از فرمول کوکران نمونه‌ای به حجم ۲۳۹ نفر از بین آنها به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای انتخاب گردید. به منظور سنجش ضریب اعتبار پرسشنامه آزمون پیش‌آهنگی انجام گرفت که ضریب اطمینان آلفای کرونباخ آن بیش از ۰/۸۷ درصد بدست آمد. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل‌های به عمل آمده در نرم افزار SPSS نشان می‌دهد که بین اغلب عامل‌های توسعه روستایی و توسعه کشاورزی ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود دارد. همچنین یافته‌ها حاکی از آن است که عوامل و نهاده‌های کشاورزی در منطقه در شرایط پایداری قرار ندارند.

واژه‌های کلیدی: توسعه روستایی، توسعه کشاورزی، پایداری کشاورزی، مناطق روستایی شهرستان ازنا.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول : کلیات
۱-۱-۱-۱	مقدمه
۲-۱-۲-۱	شرح و بیان مسئله پژوهشی
۳-۱-۳-۱	اهداف تحقیق
۴-۱-۴-۱	اهمیت و ارزش تحقیق
۵-۱-۵-۱	پیشینه تحقیق
۶-۱-۶-۱	پرسش‌ها و فرضیه‌های تحقیق
۷-۱-۷-۱	کاربرد نتایج تحقیق
۸-۱-۸-۱	روش تحقیق و جمع‌آوری اطلاعات
۹-۱-۹-۱	تنگناها و محدودیت‌های تحقیق

فصل دوم : مبانی نظری

۱-۲-۱-۱	تعاریف
۱-۲-۱-۱-۱	روستا
۱-۲-۱-۲	توسعه
۱-۲-۱-۲-۱	ویژگی‌های مفهوم توسعه
۱-۲-۳-۱	توسعه روستایی
۱-۲-۳-۱-۱	اهداف توسعه روستایی
۱-۲-۳-۱-۲	اهمیت و ضرورت توسعه روستایی
۱-۲-۳-۱-۳	خصوصیات توسعه روستایی
۱-۲-۳-۱-۴	نظریات توسعه روستایی
۱-۲-۳-۱-۴-۱	نظریه مایکل تودارو
۱-۲-۳-۱-۴-۲	نظریه جون رابینسون
۱-۲-۳-۱-۴-۳	نظریه میسرا
۱-۲-۳-۱-۴-۵	راهبردهای توسعه روستایی

۱-۳-۵-۱-۲- انقلاب سبز.....	۱۵
۲-۳-۵-۲- راهبرد نیازهای اساسی	۱۶
۳-۳-۵-۳- راهبرد آگروپلیتن (توسعه روستا- شهری)	۱۶
۳-۳-۵-۴- راهبرد توسعه همه جانبه روستایی	۱۸
۲-۱-۴- توسعه کشاورزی.....	۱۸
۲-۱-۴-۱- الگوهای توسعه کشاورزی.....	۱۹
۲-۴-۱-۲- نقش و اهمیت کشاورزی در توسعه.....	۲۰
۲-۱-۵- توسعه پایدار.....	۲۰
۲-۱-۵-۱- اصول توسعه پایدار	۲۲
۲-۱-۵-۲- اهداف کارکردی توسعه پایدار	۲۳
۲-۱-۶- کشاورزی پایدار	۲۳
۲-۱-۶-۱- معیارهای سنجش پایداری سیستم کشاورزی.....	۲۵
۲-۱-۶-۲- ارتباط بین توسعه پایدار و کشاورزی پایدار	۲۶
۲-۲- ادبیات تحقیق	۲۶
۲-۲-۱- مروری بر منابع داخلی	۲۷
۲-۲-۲- مروری بر منابع خارجی	۲۸
۲-۳- فرایند تحقیق.....	۲۹
۲-۳-۱- معرفی شاخص‌ها.....	۳۰
۲-۳-۱-۱- شاخص‌های توسعه روستایی.....	۳۰
۲-۳-۱-۲- شاخص‌های توسعه کشاورزی.....	۳۱
۲-۳-۱-۳- شاخص‌های کشاورزی پایدار	۳۲
۲-۳-۲- تبیین روند تحقیق	۳۲

فصل سوم : ویژگیهای طبیعی و انسانی

۳-۱- معرفی منطقه	۳۴
۳-۱-۱- کلیات جغرافیایی شهرستان ازنا	۳۴

۳۵.....	۲-۱-۳- موقعیت و وسعت
۳۶.....	۲-۲-۳- ویژگیهای محیط طبیعی
۳۶.....	۱-۲-۳- ساختمان زمین شناسی
۳۸.....	۲-۲-۳- توپوگرافی
۳۹.....	۳-۲-۳- دما
۴۰.....	۴-۲-۳- بارش
۴۲.....	۵-۲-۳- رطوبت
۴۲.....	۶-۲-۳- وضعیت تابش و ساعات آفتابی
۴۳.....	۷-۲-۳- یخبندان
۴۴.....	۸-۲-۳- باد
۴۵.....	۹-۲-۳- خاک
۴۷.....	۱۰-۲-۳- آب
۴۷.....	۱-۱۰-۲-۳- منابع آب سطحی
۴۷.....	۲-۱۰-۲-۳- منابع آب زیرزمینی
۴۷.....	۳-۳-۳- جغرافیای انسانی
۴۸.....	۱-۳-۳- جمعیت و پراکنش آن
۴۸.....	۲-۳-۳- بُعد خانوار
۴۸.....	۳-۳-۳- نسبت جنسیتی
۴۹.....	۴-۳-۳- تراکم نسبی
۴۹.....	۴-۳-۳- معرفی کشاورزی منطقه
۴۹.....	۱-۴-۳- میزان کل سطح زیرکشت محصولات سالانه مختلف در منطقه
۵۰.....	۲-۴-۳- سطح زیرکشت باغات در دهستان سیلاخور شرقی
۵۱.....	۳-۴-۳- سطح زیرکشت باغات در دهستان پاچه لک غربی
۵۳.....	۴-۴-۳- سطح زیرکشت باغات در دهستان چاپلق غربی
۵۴.....	۵-۴-۳- سطح زیرکشت باغات در دهستان چاپلق شرقی

فصل چهارم : بحث، بررسی و تجزیه و تحلیل

۱-۴- بحث اصلی	۵۵
۱-۱-۴- تجزیه و تحلیل اطلاعات پرسشنامه	۵۵
۱-۱-۱-۴- نتایج توصیفی پرسشنامه	۵۵
۱-۱-۲-۴- نتایج تحلیلی پرسشنامه	۵۹
۱-۱-۲-۲-۴- ارزیابی شاخص‌های توسعه روستایی	۵۹
۱-۱-۲-۱-۴- ارزیابی شاخص‌های توسعه کشاورزی	۶۱
۱-۱-۲-۳-۴- خلاصه سازی شاخص‌ها و شناسایی ابعاد زیربنایی تحقیق	۶۳
۱-۱-۲-۴-۴- ارتباط بین توسعه روستایی و توسعه کشاورزی	۷۲
۱-۱-۲-۵-۴- تحلیل پایداری کشاورزی در منطقه	۷۳
۱-۱-۲-۶-۴- نقش عوامل موثر در پایداری کشاورزی منطقه	۷۸

فصل پنجم : آزمون فرضیه‌ها، نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

۱-۵- آزمون فرضیه‌ها	۸۴
۲-۵- پاسخگویی به سوال‌های تحقیق	۸۶
۳-۵- نتایج	۸۸
۴-۵- پیشنهادها	۹۲
پیوست	۹۴
منابع و مأخذ	۱۰۲

فهرست شکل‌ها

صفحه	عنوان
۹.....	شکل شماره (۱-۱) نقشه موقعیت فضایی روستاهای نمونه‌گیری شده
۱۹.....	شکل شماره (۱-۲): توسعه کشاورزی همه جانبه
۲۰.....	شکل شماره (۲-۲): الگوی توسعه کشاورزی
۳۶.....	شکل شماره (۱-۳): نمایش فضایی موقعیت محدوده مطالعاتی
۳۷.....	شکل شماره (۲-۳): نقشه زمین شناسی شهرستان ازنا
۳۸.....	شکل شماره (۳-۳): نقشه خطوط هم ارتفاع در شهرستان ازنا
۴۰.....	شکل شماره (۴-۳): درجه حرارت طی دوره ۳۰ ساله (سانتی گراد)
	شکل شماره (۵-۳): متوسط بارندگی ماهانه شهرستان ازنا در دوره ۳۰ ساله (۱۳۸۶-۱۳۵۶) برحسب
۴۱.....	میلیمتر
۴۱.....	شکل شماره (۶-۳): نقشه خطوط هم بارش سالیانه در شهرستان ازنا
۴۲.....	شکل شماره (۷-۳): متوسط رطوبت نسبی هوا در شهرستان ازنا
۴۳.....	شکل شماره (۸-۳): متوسط ساعات آفتابی در شهرستان ازنا
۴۴.....	شکل شماره (۹-۳): تعداد روزهای یخبندان در شهرستان ازنا
۴۴.....	شکل شماره (۱۰-۳): حداکثر سرعت وزش باد در شهرستان ازنا
۴۶.....	شکل شماره (۱۱-۳): نقشه طبقه بندی خاک شهرستان ازنا

فهرست جدول‌ها

عنوان	صفحه
جدول شماره ۱-۱- اسامی روستاهای منتخب و تعداد خانوار نمونه گیری شده.....	۸
جدول شماره ۱-۲- مقایسه سه نظام کشاورزی.....	۲۵
جدول شماره ۱-۳- تعداد دهستان‌ها و روستاهای منطقه.....	۳۵
جدول شماره ۲-۳- میانگین دمای هوای شهرستان ازنا را در طول ماههای سال ۱۳۸۶.....	۳۹
جدول شماره ۳-۳- پارامترهای اقلیمی شهرستان ازنا.....	۴۵
جدول شماره ۴-۳- جمعیت ساکن در شهرستان ازنا به تفکیک شهری، روستایی و غیرساکن.....	۴۸
جدول شماره ۵-۳- سطح زیرکشت محصولات سالانه به تفکیک مراکز دهستان‌ها در سال ۸۸-۸۷.....	۵۰
جدول شماره ۶-۳- سطح زیرکشت باغات به تفکیک محصول و روستا در دهستان سیلاخور شرقی.....	۵۱
جدول شماره ۷-۳- سطح زیرکشت باغات به تفکیک محصول و روستا در دهستان پاچه لک غربی.....	۵۲
جدول شماره ۸-۳- سطح زیرکشت باغات به تفکیک محصول و روستا در دهستان چاپلق غربی.....	۵۳
جدول شماره ۹-۳- سطح زیرکشت باغات به تفکیک محصول و روستا در دهستان چاپلق شرقی.....	۵۴
جدول شماره ۱-۴- توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر حسب برخی از ویژگی‌های شخصی، زراعی و اقتصادی.....	۵۶
جدول شماره ۲-۴- انواع نظام‌های بهره برداری از زمین در منطقه.....	۵۷
جدول شماره ۳-۴- انواع نظام‌های زراعی.....	۵۷
جدول شماره ۴-۴- وضعیت دریافت وام بین کشاورزان.....	۵۸
جدول شماره ۵-۴- وضعیت بیمه محصولات کشاورزی آزمودنی‌ها.....	۵۸
جدول شماره ۶-۴- سنجش مهارت‌های اطلاعاتی پاسخگویان.....	۵۸
جدول شماره ۷-۴- بررسی روند تغییرات شاخص‌های توسعه روستایی.....	۶۰
جدول شماره ۸-۴- بررسی روند تغییرات شاخص‌های توسعه کشاورزی.....	۶۲
جدول شماره ۹-۴- عامل‌های استخراج شده، مقادیر ویژه و درصد تبیین واریانس آنها از مجموعه شاخص‌های توسعه روستایی.....	۶۴
جدول شماره ۱۰-۴- بارگذاری عامل‌های استخراجی از شاخص‌های توسعه روستایی(ماتریس عوامل دوران یافته).....	۶۵
جدول شماره ۱۱-۴- نام عامل‌ها، شاخص‌های مربوط به هر عامل و بارهای عاملی.....	۶۶

- جدول شماره ۴-۱۲- عاملهای استخراج شده، مقادیر ویژه و درصد تبیین واریانس آنها از مجموعه شاخص‌های توسعه کشاورزی ۶۸
- جدول شماره ۴-۱۳- بارگذاری عامل‌های استخراجی از شاخص‌های توسعه کشاورزی (ماتریس عوامل دوران یافته) ۶۹
- جدول شماره ۴-۱۴- نام عامل‌ها، شاخص‌های مربوط به هر عامل و بارهای عاملی شاخص‌های توسعه کشاورزی ۷۰
- جدول شماره ۴-۱۵- تحلیل همبستگی بین عامل‌های توسعه روستایی و توسعه کشاورزی ۷۳
- جدول شماره ۴-۱۶- وضعیت پایداری کشاورزی در بین کشاورزان ۷۴
- جدول شماره ۴-۱۷- وضعیت خوشه بندی شاخص‌های ذهنی کشاورزی پایدار ۷۵
- جدول شماره ۴-۱۸- مقایسه وضعیت کنونی شاخصهای کشاورزی پایدار و تغییر آنها نسبت به گذشته ۷۶
- جدول شماره ۴-۱۹- بررسی تساوی میزان گرایش پاسخگویان پیرامون کشاورزی پایدار ۷۷
- جدول شماره ۴-۲۰- میانگین رتبه ایی دهستان‌ها براساس نگرش آنها پیرامون کشاورزی پایدار ۷۷
- جدول شماره ۴-۲۱- مقایسه شاخص‌های پایداری کشاورزی در دهستان‌های شهرستان ازنا ۷۸
- جدول شماره ۴-۲۲- آزمون levens برای بررسی برابری واریانس‌ها در متغیرهای تحقیق ۷۹
- جدول شماره ۴-۲۳- مقایسه ویژگیهای اجتماعی و نظام بهره برداری کشاورزان در پنج سطح پایداری کشاورزی از طریق آزمون Tamhanes ۸۰
- جدول شماره ۴-۲۴- مقایسه ویژگیهای اجتماعی و نظام بهره برداری کشاورزان در پنج سطح پایداری کشاورزی از طریق آزمون Tukey ۸۱
- جدول شماره ۴-۲۵- بررسی نظام کشاورزی پاسخگویان پیرامون کشاورزی پایدار ۸۲
- جدول شماره ۴-۲۶- میانگین رتبه ایی انواع نظام بهره برداری از زمین براساس سطوح پایداری کشاورزی ۸۲
- جدول شماره ۴-۲۷- میانگین رتبه ایی انواع نظام زراعی براساس سطوح پایداری کشاورزی ۸۳
- جدول شماره ۴-۸- بررسی ارتباط بین پایداری کشاورزی با دریافت وام (اعتبارات) و بیمه ۸۳

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

کشاورزی یکی از مهم ترین بخش های اقتصادی کشور است که علاوه بر تأمین نیازهای غذایی و تهیه مواد اولیه برای صنایع، موجب استقلال سیاسی کشور در عرصه های بین المللی می شود. از اینرو شناسایی و بهره برداری مناسب از استعداد های بالقوه طبیعی و تقویت توانایی بخش کشاورزی زمینه مناسبی جهت ثبات اقتصاد ملی در تلاطم نوسانات اقتصاد جهانی فراهم می آورد. در همین راستا، مهم ترین و اساسی ترین مبحث در زمینه ارتباط کشاورزی و روستا نقش و وظیفه کشاورزی به عنوان فعالیت اقتصادی اصلی و عمده روستایی است (نوری و امینی فسخودی، ۱۳۸۶، ۲۶۵). به طوری که بر اساس آخرین گزارش رسمی مرکز آمار ایران در مورد سطح زیر کشت محصولات کشاورزی، حدود ۸۶ درصد از زمین های زیر کشت آبی، ۸۵ درصد زمین های زیر کشت دیم و ۷۸ درصد باغ و قلمستان های موجود به بهره برداری روستایی تعلق دارد (رکن الدین افتخاری، ۱۳۸۲، ۵۷). بنابراین بستر فعالیت های کشاورزی یک محیط و فضای جغرافیایی به نام فضای روستایی می باشد و این دو مکمل هم و غیر قابل انفکاک از یکدیگر هستند. به گونه ای که می توان کشاورزی را محور توسعه روستایی کشور قلمداد کرد (رضوانی، ۱۳۸۷، ص ۲۵۲). به طور کلی مسائل مربوط به کشاورزی و روستا با هم مرتبط بوده، بدلیل نزدیکی، نقش و اهمیت کشاورزی در فعالیت های مربوط به توسعه روستایی، در بسیاری از نوشته ها، مفاهیم توسعه کشاورزی و توسعه روستایی به صورت مترادف به کار برده شده است (مطیعی لنگرودی و شمسایی، ۱۳۸۶، ص ۸۶).

با عنایت به این موضوع که اغلب جمعیت کشاورز کشور در مناطق روستایی اند، توجه به توسعه کشاورزی از سویی نوعی استراتژی و هدف اولیه برای توسعه روستایی محسوب می‌شود و می‌تواند از بروز بسیاری از مشکلات از جمله مهاجرت‌های روستایی بویژه در مناطق محروم از نظر توسعه کشاورزی جلوگیری کند و از سوی دیگر توجه به مکان‌های مستعد و تحلیل وضعیت کشاورزی، چالش‌ها و معضلات و راه‌های توسعه آن، می‌تواند سبب پویایی کشاورزی در این مناطق شده و نهایتاً زمینه ساز رشد، ثبات و تداوم توسعه ملی گردد

۱-۲- شرح و بیان مسئله پژوهشی

بیشتر مردم در نواحی روستایی، برای گذران زندگی خود، به طور مستقیم یا غیر مستقیم به منابع طبیعی وابسته هستند و بیشتر برنامه ریزان روستایی و بخصوص برنامه ریزان کشاورزی به این موضوع واقف اند و به همین علت اهمیت فعالیتهای توسعه کشاورزی را مورد تأکید قرار می‌دهند (کان یرز، ۱۳۸۱: ۴۳). هم چنان که برخی از صاحب نظران مسائل روستایی، روستا را پهنه جغرافیایی و واحد برنامه ریزی دانسته اند که معشیت اکثر سکنه آن از طریق داد و ستد متقابل بین عوامل تجدید پذیر طبیعی و رفتار انسان حاصل می‌شود (حسینی ابری، ۱۳۸۰: ۱۱). در این راستا شهرستان ازنا از جمله مناطقی است که دارای شرایط مناسب اقلیمی و جغرافیایی بوده و کشاورزی بعنوان منبع اصلی تأمین درآمد و فرصت‌های اشتغال، بستر مناسبی در راستای توسعه روستاهای منطقه فراهم آورده است. نبود یک مطالعه زیر بنایی و سیستمی در راستای توسعه روستایی، با توجه به پتانسیل‌های بالای بخش کشاورزی منطقه، سبب شده است که از قابلیت‌های بالای منطقه در بخش کشاورزی استفاده مناسبی صورت نگیرد. فقدان یک برنامه منسجم برای استفاده بهینه و مطلوب از منابع کمیاب و گران و شناسایی موانع موجود در بخش کشاورزی منطقه مسأله ایی است که این تحقیق در صدد پاسخ به آن برآمده است.

۱-۳- اهداف تحقیق

هدف کلی:

تحلیل و ارزیابی توسعه روستایی با توجه به وضعیت بخش کشاورزی.

اهداف جزئی:

- بررسی شاخص‌های توسعه روستایی و توسعه کشاورزی
- بررسی میزان ارتباط بین شاخص‌های توسعه روستایی و توسعه کشاورزی
- شناخت موانع و مشکلات مربوط به بخش کشاورزی شهرستان ازنا.
- سنجش میزان بکارگیری و رعایت اصول کشاورزی پایدار در منطقه.

- ارائه راهکارهایی برای ساماندهی کشاورزی در راستای توسعه روستائی منطقه.

۱-۴ - اهمیت و ارزش تحقیق

به باور بسیاری از اقتصاد دانان، وجود یک بخش کشاورزی پیشرو و نیرومند از ضروریات توسعه اقتصادی است. در هر شرایطی توسعه بخش کشاورزی پیش شرط توسعه اقتصادی کشور است و تا زمانی که موانع توسعه این بخش برطرف نشود سایر بخش‌ها نیز به شکوفایی رشد و توسعه دست نخواهند یافت (صامتی و فرامرزپور، ۱۳۸۳، ۹۲). تجربه نشان داده با وجود در حاشیه قرار گرفتن بخش روستائی و کشاورزی، در مواقعی که درآمد حاصل از نفت با مشکل مواجه می‌شود، این بخش است که می‌تواند به رشد خود ادامه دهد و از طریق افزایش تولید ناخالص ملی به عنوان پشتوانه‌ی اصلی جامعه در آید. در اقتصاد وابسته به درآمد نفت بخش کشاورزی به دلیل وابستگی کمتر به آن می‌تواند رشد پایدارتر و درون‌زا برای جامعه فراهم آورد (جمعه پور، ۱۳۸۴، ۴۷). این مسئله نقش مهم کشاورزی را در کشورمان نشان می‌دهد.

نگرش در کارکرد بخش‌های اقتصادی کشور، حاکی از موقعیت مناسب بخش کشاورزی در اقتصاد ایران است. این بخش به خوبی توانسته از نظر اشتغال زایی، تأمین درآمد و سهم آن در تولید ناخالص ملی، تأمین نیازهای مصرفی جمعیت و همچنین تأمین ارز موقعیت مطلوب‌تری را به نسبت سایر بخش‌های اقتصادی کسب نماید (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۱، ۸۲). اهمیت این بخش از آنجا بیش از پیش نمایان می‌شود که بر طبق آخرین داده‌ها، بخش کشاورزی حدود ۲۰ درصد تولید ناخالص داخلی، ۲۵ درصد صادرات غیر نفتی، ۲۵ درصد اشتغال، ۷۵ تا ۸۰ درصد نیازهای غذایی و صنایع کشور را فراهم می‌کند و به طور غیر مستقیم نیز بین ۲۵ تا ۳۰ درصد ارزش کالاهای صنعتی و بین ۲۰ تا ۲۵ درصد ارزش بخش خدمات از طریق بخش کشاورزی ایجاد می‌شود (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۸۲، ۸). این همه دستاوردهای بخش کشاورزی برای اقتصاد ملی در شرایطی است که سهم این بخش از کل منابع سرمایه‌گذاری دولت طی ۳۰ سال گذشته همواره کمتر از ۶ درصد بوده است. نسبت یارانه‌های پرداختی دولت به کشاورزان به ارزش تولیدات کشاورزی تنها ۰/۸۵ درصد است، در حالی که در کشورهای صنعتی این نسبت به ۴۰ درصد می‌رسد. در واقع بخش کشاورزی با حداقل سرمایه‌گذاری ریالی و ارزی بالاترین نقش را در اقتصاد ملی داشته است (رضوانی، ۱۳۸۷، ۶). بطور کلی اهمیت بخش کشاورزی در اقتصاد کشورهای جهان سوم به حدی است که بزرگترین عامل در کاهش ارزش صادرات کشورهای جهان سوم را توجه کم به اهمیت بخش کشاورزی و در نتیجه پایین آمدن قیمت جهانی اغلب کالاهای کشاورزی جهان سوم می‌توان به شمار آورد (Dixon, 1997, 10). از این رو امروزه اقتصاددانان توسعه

تشخیص داده‌اند که بخش کشاورزی به طور اخص و اقتصاد روستایی به طور عام، قبل از آن که به عنوان بخش انفعالی و حمایتی در جریان توسعه اقتصادی در نظر گرفته شود و خدمتگذار صنعت به حساب آید، لازم است به عنوان عناصر پویا و پیشرو مورد توجه قرار گیرد (تودارو، ۱۳۶۸، ۴۱۴). اما متأسفانه امروزه تحقق توسعه کشاورزی در مناطق مختلف کشور با موانع عدیده‌های روبرو است. مقابله صحیح با این موانع و تحقق اهداف توسعه کشاورزی نیازمند بازنگری تجارب گذشته، شناخت وضعیت موجود، ترسیم دورنمای آینده و ارزیابی دقیق امکان گذر از وضعیت موجود می‌باشد. این امر بدون برنامه ریزی و ایجاد تمهیدات لازم و مناسب با شرایط خاص هر منطقه و هماهنگی با تحولات و نیازهای کشور برای بهره‌گیری صحیح از دستاوردهای نوین علمی و فنی، محقق نخواهد شد. با توجه به اینکه بستر فعالیت‌های کشاورزی یک محیط و فضای جغرافیایی به نام فضای روستایی می‌باشد در راستای بهره‌گیری صحیح و پایدار از بنیان‌های کشاورزی، توجه به این مناطق بسیار مهم و حیاتی است تا اولاً امنیت غذایی کشور در بلند مدت تأمین گردد و ثانیاً سبب توسعه روستایی و شکوفایی تمامی پتانسیل‌های مربوط به روستا گردد.

۱-۵- پیشینه تحقیق

- فیروزی (۱۳۷۹): در رساله دکترای خود با عنوان (نقش کشاورزی در توسعه روستایی) نمونه موردی دشت آزادگان (انجام داده است. نتایج به دست آمده مؤید این است که احیاء کشاورزی بهترین راهکار برای توسعه پایدار در این منطقه می‌باشد.

- ابرغم (۱۳۸۳) در رساله خود به بررسی نقش کشاورزی و دامپروری در توسعه پایدار روستایی در دهستان رویین شهرستان اسفراین پرداخت و نشان داد که بین دو متغیر توسعه روستایی و کشاورزی ارتباط معنی داری در سطح ۰/۰۱ وجود دارد.

- منصوری سلح چینی (۱۳۸۵) در رساله کارشناسی ارشد خود با عنوان «نقش فعالیتهای کشاورزی در توسعه روستایی، مورد بخش خانمیرزا، شهرستان لردگان» که در دانشگاه اصفهان انجام داده است. وی با بررسی فعالیتهای کشاورزی در منطقه مورد نظر نتیجه گرفته که فعالیت غالب اقتصادی منطقه کشاورزی بوده و برای رسیدن به توسعه پایدار روستایی باید به بخش کشاورزی اهمیت بیشتری داده شود و بطور کلی می‌توان گفت توسعه کشاورزی مناسبترین راه برای رسیدن به توسعه پایدار روستایی در این بخش است.

- نوری و امینی فسخودی (۱۳۸۶) در پژوهشی تحت عنوان ارتباط بین شاخص‌های توسعه کشاورزی و توسعه روستایی در استان اصفهان نشان دادند که از میان شاخص‌های کشاورزی، در آمد و اشتغال، ارزش افزوده و سطح علمی شدن کشاورزی در توسعه روستایی تاثیر بیشتری داشته است.

- تقی پور (۱۳۸۶) در پایان نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «نقش فعالیتهای کشاورزی در توسعه روستایی، مورد بخش سردارآباد، شهرستان شوشتر» که در دانشگاه تهران انجام داده است نتیجه گرفته است که کشاورزی این بخش با مشکل بازدهی کم تولید و سرمایه گذاری ناچیز مواجه است.

- مطیعی لنگرودی و شمسایی (۱۳۸۶) در پژوهشی تحت عنوان توسعه روستایی مبتنی بر تداوم و پایداری کشاورزی در بخش سجاسرود شهرستان زنجان نتیجه گرفتند، بین تداوم کشاورزی با اشتغال زایی، درآمد سرانه و سطح فیزیکی توسعه منطقه نگرش مثبت وجود دارد.

۱-۶- پرسش‌ها و فرضیه‌های تحقیق

پرسش‌ها:

- _ آیا بین شاخص‌های توسعه روستایی و توسعه کشاورزی ارتباط وجود دارد؟
- _ آیا میزان رعایت اصول کشاورزی پایدار در منطقه در سطح مناسبی قرار دارد؟
- _ چه عواملی در پایداری کشاورزی مناطق روستایی شهرستان ازنا مؤثر است؟

فرضیات:

- _ به نظر می‌رسد بین شاخص‌های توسعه کشاورزی و توسعه روستایی رابطه وجود دارد.
- _ به نظر می‌رسد میزان رعایت اصول کشاورزی پایدار در منطقه در سطح مناسبی قرار ندارد.

۱-۷- کاربرد نتایج تحقیق

نتایج این پژوهش می‌تواند مبنای مناسبی در توسعه منطقه و زمینه مناسبی برای مطالعات آتی باشد. همچنین نتایج این پژوهش در سازمانها و نهادهای زیر می‌تواند کاربرد داشته باشد.

- سازمان جهاد کشاورزی
- استانداری
- فرمانداری
- سازمان تعاون روستایی

۱-۸- روش تحقیق و جمع آوری اطلاعات

تحقیق حاضر از نوع کاربردی بوده و روش بررسی در آن ترکیبی از روش‌های تحلیلی، علی و پیمایشی است. بطوریکه ابتدا با استفاده از شناخت کامل نسبت به نظام فضایی روستاهای منطقه مورد مطالعه و استفاده از آمارهای جمعیتی و گزارشات سازمان‌های ذیربط در شهرستان، بخش و مرکز دهستان‌ها و استفاده از نرم افزار GIS برای نقشه پراکندگی روستاها و برخی اطلاعات تکمیلی مرتبط با موضوع، درک عمیق تری نسبت به محدوده مطالعاتی حاصل شد.

ابزار اصلی پژوهش حاضر، پرسشنامه ای است که روایی محتوایی^۱ آن با کسب نظرات متخصصان ترویج کشاورزی، آبیاری و زراعت در مدیریت جهاد کشاورزی شهرستان ازنا و اعمال اصلاحات لازم، مورد تأیید نهایی رسیده است.

سرپرستان خانوارهای مناطق روستایی شهرستان ازنا (۷۱۵۹ نفر) جامعه آماری تحقیق حاضر را تشکیل می‌دهند، از اینرو برای برآورد اولیه صفت بارز تحقیق (بهره بردار کشاورزی) و دستیابی به حجم منطقی از جامعه نمونه و همچنین بررسی پایایی پرسشنامه، تعداد ۳۰ پرسشنامه به عنوان یک مطالعه مقدماتی^۲ در روستاهای بیدستانه و برجه که جزو نمونه آماری نبودند توزیع و تکمیل گردید.

سپس برای دستیابی به حجم منطقی از جامعه نمونه از فرمول کوکران استفاده شد که در این فرمول با در نظر گرفتن سطح اطمینان ۹۵/۵ درصد رقم ۲ برای t و برای q, p به ترتیب اعداد ۸۰ و ۲۰ درصد در نظر گرفته شد. با توجه به حجم جامعه آماری در شهرستان ازنا که از ۷۱۵۹ خانوار تشکیل می‌شد ۲۳۹ سرپرست خانوار به عنوان جامعه نمونه برای پاسخگویی به سئوال‌های پرسشنامه تعیین گردید که برای اطمینان بیشتر از حصول نتایج ۲۵۰ سرپرست خانوار به صورت تصادفی برای پاسخگویی در نظر گرفته شد.

بعد از تعیین حجم نمونه برای گردآوری اطلاعات، با در نظر گرفتن دهستان‌های شهرستان ازنا (۴ دهستان) به عنوان طبقات آماری، از روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای استفاده شده است. استفاده از روش نمونه گیری طبقه ای تصادفی باعث می‌شود که اولاً توزیع نمونه در کل طبقات جامعه به طور متناسب صورت پذیرد، ثانیاً اختصاصات و ویژگی‌های کلی جامعه مشخص شود و ثالثاً ویژگی‌های هر یک از طبقات نیز مورد توجه و مطالعه قرار گیرد (حافظ نیا، ۱۳۸۷، ۱۲۸).

^۱ - Content validity

^۲ - Pilot test